

Καθιερώτο το σπουδαιότερον ή ίσοδυναμία των νομοθετικών σωμάτων επί της νομοθετικής παραγωγής, εάν δε λάβη τις υπ' όψιν ότι ή γερουσία ήτο κατ'έξοχον όργανον του βασιλέως, ό οποίος επί πλέον είχε και τό δικαίωμα της κυρώσεως των νόμων, είναι εμφανής ή εξέχουσα θέσις αυτού και επί των νομοθετικών ζητημάτων. Η έκτελεστική έξουσία άνήκει εις τόν βασιλέα, ένηργείται δε διά των παρ' αυτού διοριζομένων ύπουργών (άρθρ. 20). Δεδομένου, ότι, κατά τό Σύνταγμα του 1844, τό κοινοβουλευτικόν σύστημα ήτο άγνωστον, τό δικαίωμα του βασιλέως του διορίζειν τούς ύπουργούς ήτο άπεριοριστόν, όπως και τό δικαίωμα του παύειν αυτούς. Οι ύπουργοί ήσαν υπεύθυνοι μόνον ποιητικώς, όποτε καθηροούντο υπό της βουλής και έκδικάζοντο υπό της γερουσίας (άρθρ. 83, 84). Και τό Σύνταγμα του 1844, όπως και τό προηγούμενα Σύντάγματα, περιείχε διατάξεις προστατευτικάς των άτομικών δικαιωμάτων, αι πλείσται των όποιων ήσαν ακριβώς αντιγραφή εκ του Σύντάγματος της Τροικίζης.

Παρ' όλην την ύπεροχήν, την όποιαν άνεγνώριζε τό Σύνταγμα του 1844 εις τόν μοναρχικόν παράγοντα, έν τούτοις ό βασιλεύς Όθων συχνά παρεβίβεν αυτό. Άπολυταρχικός την ιδιοσυγκρασίαν, είχε δημιουργήσει ισχυράν αντιπάθειαν κατ' αυτού. Αι επεμβάσεις αυτού, ιδίως κατά τας έκλογάς προς νόμισον του φρονήματος των έκλογών, βαθέως έπλήγωσαν την φιλοτιμίαν του Έλληνοσ, ή διαρκώς δε εξέγκουμένη κατ' αυτού αντίδρασις κατέληξεν εις την επανάστασιν της 10 Οκτωβρίου 1862 ή όποια έθηκε τέραμα εις την δυναστείαν του Όθωνος. Ό επαναστατικός λαός συντάξας, κατά την νύκτα της 10 προς την 11 Οκτωβρίου 1862, ψήφισμα, δι' οδ καθργεϊτό ή βασιλεία του Όθωνος και ή αντιβασιλεία της Άμαλίας, συνιστάτο προσωρινή Κυβέρνησις, αποτελουμένη εκ των Δημητρίου Βούλαργη, Κωνσταντίνου Κανάρη και Βενιζέλου Ρούφου, και συνεκαλείτο ένθιμη συνέλευσις προς σύνταξιν της πολιτείας και έκλογήν ήγεμόνων.

Η κοινοβουλευτική μοναρχία. Η προσωρινή κυβερνήσις συνεκάλεσε, συμπρόσως προς τό ψήφισμα, ένθουσυνέλευσιν, ώρισε δε, ότι έν αυτή θα άντιπροσωπευθούν όχι μόνον οι έν Έλλάδι εύρισκόμενοι Έλληνες πολίται, αλλά και οι έν τή άλλοδαπη. Η ούτω συγκροτηθείσα συνέλευσις, όνομασθείσα «Β' έν Άθήναις Έθνική των Έλλήνων Συνέλευσις», συνήλθεν έν Άθήναις τη 10 Δεκεμβρίου 1862. Κατά την συνεδρίαν αυτής της 22 Ιανουαρίου έκήρυξε παμψηφεί τόν ελληνικόν θρόνον έν κηρείαι και ένέκρινε την υπό τό λαού γενομένην έκλογήν ως βασιλέως του ήγεμονόπαιδος Άλφρέδου. Έπειδή δε ούτος ήρηθή να άποδεχθή τό ελληνικόν στέμμα, ή συνέλευσις, κατά την συνεδρίαν αυτής της 18 Μαρτίου 1863, άνηγόρευσε παμψηφεί τόν πρίγκιπα της Δανίας Γεώργιον... συνταγματικόν βασιλέα των Έλλήνων υπό τό όνομα Γεώργιον Β' βασιλέως των Έλλήνων», διά δε τό ψηφισμάτος της της 15 Ιουνίου 1863, «διερμηνεύουσα τούς πόθους του ελληνικού λαού, ίνα ίδη την Α. Μ. τόν βασιλέα των Έλλήνων άνάλαμβοντα τό ταχύτερον την συνταγματικην αυτού έξουσίαν», έκήρυξεν ένήλικον τόν βασιλέα, καίπερ ούτος δεν είχε συμπληρώσει τό 18ον έτος της ήλικίας του. Χαρακτηριστικόν του κρατούντος έν τή ένθουσυνελεύσει πνεύματος, αλλά και ένδεικτικόν του μέλλοντος πολιτεύματος, ήπείχε τό ψηφισμα της 9 Οκτωβρίου 1863 περιόρκωσις και δικαιωμάτων του βασιλέως, καθ' όδ: «ό βασιλεύς έχει τό δικαίωμα της κυρώσεως των νομοθετημάτων της συνέλευσεως πλην του Σύντάγματος.» (άρθρ. 2). «Η Ισχύς του παρόντος ψηφισματος παύει μετά την παρὰ του βασιλέως ύπογραφήν του παρὰ της ένθικης συνέλευσεως συναχθησομένου πολιτεύματος και τόν επί τούτου όρκον αυτού.» (άρθρ. 3). Κατάδηλος είναι έντευθεν ή θέλησις της ένθουσυνελευσεως, όπως διατηρηση ούτ ή ίδια, ως άντιπρόσωπος του κυρίαρχου λαού, άπασαν την συντακτικην έξουσίαν. Τήν λαϊκήν κυριαρχίαν άνεγνώρισε και αυτός ό βασιλεύς διά της ένάπιον της ένθουσυνελευσεως, κατά την συνεδρίαν της 19 Οκτωβρίου 1863, άναγνωσθείσης προκηρύξεως αυτού προς τούς Έλληνας, άρχομένης διά της φράσεως: «Αναβαίνων τόν θρόνον, έφ' όν με έκάλεισεν ή ψήφος υμών...». Η ένθουσυνέλευσις, άπό ύλιγάστη πλέον του έτους επί της καταρτίσεως του Σύντάγματος, έψήφισε τό Σύνταγμα του 1864, τό όποιον έδημοσιεύθη διά της έφημερίδος της κυβερνήσεως τη 17 Νοεμβρίου 1864.

Διά του Σύντάγματος του 1864 καθιερώθη ως πολιτεύμα ή τής Έλλάδα ή κοινοβουλευτική μοναρχία, ή, όπως άλλως έχαρακτηρίσθη, ή «εδαίκευμένη δημοκρατία» ή «δημοκρατική βασιλεία». Ό βασιλεύς μένει και κατά τό πολιτεύμα του 1864 ως ό άνώτατος άρχων, όχι όμως και ως άνώτατον όργανον. Άνώτατον όργανον είναι ό λαός, άπό της κυριαρχικής θέλησεως του όποιου έκπηγάζουσι άπασαι αι έξουσίαι, όπως ρητάς άναφέρει τό άρθρον 21 του Σύντάγματος. Κατά τό προηγούμενον Σύνταγμα του 1844 πηγή όλων των

έξουσιών ήτο ό μονάρχης, περιοριζόμενος ως προς την ένασκήριον ένών έν αυτών υπό του Σύντάγματος, τό όποιον ήτο έργον αυτού και του λαού. Άντιθέτως, κατά τό Σύνταγμα του 1864, κυρίαρχος είναι ό λαός, ό όποιος άυτοπεριορίζεται υπό του Σύντάγματος, τό όποιον είναι έργον αυτού του λαού. Κατά τό Σύνταγμα του 1844 ήπείχε τεκμήριον άρμοδιότητος ύπερ του μονάρχου, ένφ' κατά τό Σύνταγμα του 1864 τό τεκμήριον τούτο υπάρχει ύπερ του λαού. «Ο βασιλεύς (κατά τό άρθρον 44 του Σύντάγματος του 1864 δεν έχει άλλας έξουσίας ειμή όσας τω άπόνεμυστο ρητώσ τό Σύνταγμα και οι συνάδοντες προς αυτό νόμοι». Κατά δε τό άρθρον 107 του ίδιου Σύντάγματος, ή άναθεώρησις αυτού ως προς τας μη θεμελιώδεις διατάξεις του άποραζίεται δι' ιδίας πράξεως της άντιπροσωπείας του λαού. Ως έκδήλωσις περαιτέρω της υπό του Σύντάγματος του 1864 καθιερωμένης λαϊκής κυριαρχίας είναι και ή υπ' αυτού άναγνώρισις της άρχής της καθολικής ψηφοφορίας. Κατά τό άρθρον 66, «ή βουλή συγκείται εκ βουλευτών έκλεγομένων υπό τών έχόντων δικαίωμα προς τούτο πολιτών δι' άμέσοις καθολικής και μυστικής ψηφοφορίας...». Ο χαρακτήρ δε έν γένει του Σύντάγματος του 1864 είναι καθ' ολοκληρίαν δημοκρατικός.

Όπως και κατά τά προηγούμενα Σύντάγματα, ούτω και κατά τό Σύνταγμα του 1864 καθιερώται ή άρχή της διακρισεως των έξουσιών, ή όργάνωσις όμως αυτών και αι άμοιβαίαι σχέσεις των έρρυθμισθησαν κατά τοιοιόν τρόπον, ώστε να είναι εμφανής ή ύπεροχή της λαϊκής άντιπροσωπείας. Κατά τό άρθρον 22 του Σύντάγματος «ή νομοθετική έξουσία ένεργείται υπό του βασιλέως και της βουλής». Έλλείπει τοιοιούτρόπως ό τρίτος νομοθετικός παράγον του Σύντάγματος του 1844, ή Γερουσία, ή όποια, λόγω του τρόπου της συγκροτήσεώς της, ήτο όργανον προσωπικόν του μονάρχου. «Τό δικαίωμα της προτάσεως των νόμων άνήκει εις την βουλήν και τόν βασιλέα, όστις ένασκει τούτο διά των ύπουργών» (άρθρ. 22). Κατ' ούσίαν και τό δικαίωμα τούτο άνήκει εις την λαϊκήν άντιπροσωπείαν, δεδομένου, ότι με τό σύστημα της κατά τό Σύνταγμα άναπτυχθείσης κοινοβουλευτικής κυβερνήσεως οι ύπουργοί δεν ήσαν πρόσωπα έκλεκτά τό βασιλέως, αλλά και καθ' ούσίαν της λαϊκής άντιπροσωπείας. Ο βασιλεύς διετήρησε και έδώ τό δικαίωμα της κυρώσεως των υπό της βουλής ψηφισομένων νόμων, όπως και κατά τό προηγούμενον Σύνταγμα, όχι όμως και των υπό της λαϊκής άντιπροσωπείας άναθεωρουμένων διατάξεων του Σύντάγματος, της άναθεωρήσεως του Σύντάγματος άναγνωρισθείσης ρητός ως δικαίωματος άποκλειστικού της λαϊκής άντιπροσωπείας. «Η έκτελεστική έξουσία άνήκει εις τόν βασιλέα, ένεργείται δε διά των παρ' αυτού διοριζομένων ύπουργών» (άρθρ. 27). Τό Σύνταγμα του 1864 επανάλαβεν ακριβώς έν τούτφ την διάταξιν του άρθρου 20 του Σύντάγματος του 1844, άλλ' έν τή εφαρμογή ήπλήθυν ούσιωδώς μεταβολή διά της καθιερωσεως του κοινοβουλευτικού συστήματος. Κατά την σύσταξιν άκόμη του Σύντάγματος του 1864 έπρωτάθη ή υιοθέτησις ρητής συνταγματικής διατάξεως περιείσαγωγής του κοινοβουλευτικού κυβερνητικού συστήματος. Και δεν έγένετο μέν άποδεκτή ή πρόταξις αυτή, τό σύστημα όμως άνεγνωρίσθη και έφηροδόσθη σταθερώσ από τό 1875 και εφεξής διά της διακηρυχθείσης υπό του Χαριλάου Τρικοπή άρχής της «δεδηλωμένης», καθ' ήν ως άπαραίτητον προσόν των υπό του βασιλέως διοριζομένων ύπουργών άπτητειτό ή προς αυτούς δεδηλωμένη έμπιστοσύνη της βουλής. Όσοι δε και άν, κατά την διάρκειαν της εφαρμονής του Σύντάγματος του 1864, δεν έτηρηθή καθ' όλην αυτής την έκτασιν ή άρχή αυτή, έν τούτοις τό δικαίωμα τό διορισμού των ύπουργών υπό του βασιλέως ούσιωδώς περιωρίσθη. Διότι ό βασιλεύς δεν ήτο άπόλυτως έλεύθερος να ένασκήση τό υπό του άρθρου 31 άπόνεμυστον αυτψ δικαίωμα τό διορισμού των ύπουργών, άλλ' έπρεπε έν τω διορισμψ να λαμβάνη υπ' όψιν την θέλησιν της πλειοψηφίας της βουλής. Δεν ήδύνατο επί πλέον να διατηρηση εις την άρχην κυβερνήσιν στερηθείσαν της έμπιστοσύνης της βουλής, έκτός εάν προεβαινε δι' αυτής εις την διάλυσιν της βουλής, όποτε έκάλειτο ό λαός εις έκλογάς διά να λύση την προκύψασαν διαφωνίαν μεταξύ πλειοψηφίας της βουλής και κυβερνήσεως. Έφ' όσον, επομένως, ό βασιλεύς ήτο ύποχρωμένος να ένασκή την έκτελεστικην έξουσίαν δι' ύπουργών υπεύθυνων ένώπιον της βουλής, είναι εύνόητον ότι και ή ένασκήσις της έκτελεστικής έξουσίας ήτο κατ' ούσίαν έργον της λαϊκής άντιπροσωπείας ή τοιούλαστον έτέλει υπό τόν έλεγχον αυτής. Η άνεξαρτησία της δικαστικής έξουσίας άνεγνωρίσθη έντονώτερον υπό του Σύντάγματος του 1864. Είναι άληθές, ότι και κατά τό Σύνταγμα του 1844 καθιερώται ή ίσοβιότης των δικαστών, έν τούτοις ρητώσ έδηλούτο τότε, ότι ή δικαιοσύνη πηγάζει από τόν βασιλέως, ό όποιος και διώριζε τούς δικαστάς. Ηδη, κατά τό άρθρον 87, «ή δικαιοσύνη άπονέμεται υπό δικαστών διοριζομένων υπό του βασιλέως κατά τόν νό-

μον». Κατά τά άλλα τό Σύνταγμα του 1864 διετήρησε τάς διατάξεις του Σύντάγματος του 1844, ως μόνον δε νεωτερισμόν εισήγαγε τόν θεσμόν του Συμβουλίου της Επικρατείας, ως σώματος συμβουλευτικού, έχοντος ως άποστολήν την παρασκευήν και βάση των νομοσχεδίων. Άλλά και ό θεσμός ούτος δεν έλειτούρησε, διότι, καθ' ήν έίχεν έξουσιοδοτήσι έν εκ του Σύντάγματος (Ά.θρ. 108), ή βουλή καθήργησε τό Συμβούλιον της Επικρατείας διά του νόμου ΡΙΒ' της 25 Νοεμβρίου 1865.

Τό Σύνταγμα του 1864 ίσχυεν άμετάβλητον μέχρι τό 1911. Κατά την διάρκειαν της Ισχύος του πολλάκις ύπεστηρίχθη ή άνάγκη της άναθεωρήσεώς του, άλλ' αι σχετικαι προτάσεις, έντελώς μεμωμένωται, έμειναν άτελεσφόρητοι. Ο άτυχη όμως Έλληνοτουρκικός πόλεμος του 1897, ή μετέπειτα έσωτερική κακοδαιμονία και κακοδιοικήσις, ή άρξασμένη υπό τόν νεοτουρκικού κομιτάτου έξόντωσις του ελληνικού στοιχείου των τουρκοκρατουμένων χωρών, αι διαρκεις ταπεινώσεις της Έλλάδος και ή απομόνωσις αυτής από διεθνούς άπόψεως έγέννησαν σφοδράν αγανάκτησιν παρὰ τω λαψ και ιδίως παρὰ τω στρατψ, άποτελεσμα της όποιās ήπείρηξεν ή εκρηξις της στρατιωτικής επαναστάσεως του 1909. Η επαναστασις αυτή, εύροσφα εύμένη άπήχησιν εις τας λαϊκάς μάζας, έλξησε διά της συγκλίσεως, κατά παράβασιν του άρθρου 107 του Σύντάγματος του 1864, διπλής άναθεωρητικής βουλής προς άναθεώρησιν των μη θεμελιωδών διατάξεων του Σύντάγματος. Αι έκλογαι προς άνάδειξιν της άναθεωρητικής βουλής προεκρηύχθησαν διά την 8ην Αυγούστου 1910, ως ήμέρα δε συγκλήσεως αυτής ώρίσθη ή 1 Σεπτεμβρίου ίδιου έτους. Άλλ' από τών πρώτων συνεδριάσεων της διπλής άναθεωρητικής βουλής κατεδείχθη ή άδυναμία της όμαλης άναθεωρήσεως του Σύντάγματος, και την 12 Οκτωβρίου 1910, τη είσηγήσει του τότε πρωθυπουργού Έλ. Βενιζέλου, ό βασιλεύς διέλυσε διά βασιλικού διατάγματος την άναθεωρητικήν βουλήν, πριν ή αυτή δυνηθή να έπιληφθή του άναθεωρητικού της έργου. Διά τό ίδιον έπιτάγματος προεκρηύχθησαν διά την 28 Νοεμβρίου αι έκλογαι προς άνάδειξιν νέας διπλής άναθεωρητικής βουλής, ώρίσθη δε ήμέρα συγκλήσεως αυτής ή 8η Ιανουαρίου 1911. Η νέα αυτή άναθεωρητική βουλή, όνομασθείσα Β' Άναθεωρητική βουλή, έντατικώς έργασθείσα έτελείωσε τό άναθεωρητικόν της έργον την 20 Μαΐου 1911, άπό της 1 δε Ιουνίου 1911 ήρχισεν ή Ισχύς των νέων άναθεωρηθέντων διατάξεων. Διά της γενομένης άναθεωρήσεως του 1911 δεν μετ βλήθη ή μορφή του υπό του Σύντάγματος του 1864 καθιερωθέντος πολιτεύματος, ώρισμένα μόνον μη θεμελιώδεις διατάξεις αυτού έτροποποιήθησαν, εισήφθησαν δε και νέα τοιαύται, άνταποκρινόμενα εις τας απαιτήσεις της τότε εποχής και προς πλήρωσιν των έλλείψεων, τας όποιās ή εκ της εφαρμονής του Σύντάγματος του 1864 πείρα είχε καταδείξει. Ούτω προεβλήθη ή σύστασις κοινοβουλευτικού έπιτροπών προς έπέξεργασίαν των νομοσχεδίων, ήπλουσεύθη ή διαδικασία της νομοθετικής παραγωγής εις ώρισμένας περιπτώσεις, άπεκλεισθησαν οι έν ένεργοί στρατιωτικοί εκ της ένεργου πολιτικής, καθιερώθησαν άσυμβίβαστα του βουλευτικού αξιώματος προς ώρισμένας ιδιωτικάς θέσεις, κατοχυρώθη διά μειζώνων έγγυήσεων ή άνεξαρτησία της δικαστικής έξουσίας, επανεισήχθη ό θεσμός του Συμβουλίου της Επικρατείας ως διοικητικό δικαστηρίου και προς έπέξεργασίαν των προτάσεων νόμων και των κανονιστικών διαταγμάτων, έθεσπίσθη ή μονιμότης των διοικητικών υπαλλήλων, ήσφαλίσθησαν εύρύτερα τό δικαίωμα του άναφ'ερσθαι και τό δικαίωμα του συνεταριζέσθαι, έρρυθμισθη τελειότερον ή έλευθερία του τύπου και ή έκπαίδευσις, καταστάσ η ύποχρωτική και δωρεάν ή στοιχειώδους τοιαύτης, διηκόλύνθη δε και ή λύσις του άγροτικού ζητήματος διά της συμπληρώσεως των περι ίδιοκτησίας διατάξεων του άρθρου 17. Χωρα-τηριστικόν είναι, ότι κατά την άναθεώρησιν του 1911 ύπεβλήθησαν και προτάσεις είσαγωγής δευτέρου νομοθετικού σώματος και του δημοψηφισματος, αι ό τοιαί όμως έμειναν εις τό σταθιον των συζητήσεων.

Μετά την γενομένην άναθεώρησιν του Σύντάγματος του 1864 κατά τό 1911 και υπό την κυβερνήσιν του υπό του Έλ. Βενιζέλου ίδρυθέντος κόμματος των Φιλελευθέρων, άνεπτυχθή γενική άναδημιουργία έν τή νομοθεσίαι και έν τή διοικήσει και άνασυσταθή ή στρατιωτική δύναμις της χώρας, ούτως ώστε να διενεργηθούν νικηφόρος οι δύο Βαλκανικοί πόλεμοι. Τά ένασκήσαντα όμως πολεμικά γεγονότα της Εύρώπης κατά τό τέλος του 1914 ανέκοψαν την προοδευτικήν δρασίν, και, εκ της διαφωνίας του τότε βασιλέως προς την κυβερνήσιν Βενιζέλου ως προς την άνάειξιν ή μη της Έλλάδος εις τόν Εύρωπαϊκόν πόλεμον, έπήλθεν Ισχυρός έσωτερικός διχασμός. Ο βασιλεύς Κωνσταντίνος, εναντίον της γνώμης της ύπευθυνης κυβερνήσεως και της πλειοψηφίας της βουλής, προέβη εις δύο άλληλαλληλους διαλύσεις της βου-

